

Marta Flis-Świeczkowska

Uniwersytet Gdański

ORCID: 0000-0001-5014-8482

marta.flis-swieczkowska@prawo.ug.edu.pl

Wpływ formy dokonywania czynności procesowych i przebiegu postępowania karnego na ryzyko wtórnej wiktymizacji wśród małoletnich pokrzywdzonych – wybrane wyniki badań aktowych

Uwagi wstępne

Małoletni pokrzywdzeni stanowią grupę uczestników postępowania karnego, która – ze względu na swoje szczególne cechy, takie jak wiek oraz pewna niedojrzałość związana z brakiem doświadczenia życiowego oraz kształtująca się osobowość – wymaga szczególnej ochrony oraz wyjątkowego traktowania w sytuacjach, w których stykają się z wymiarem sprawiedliwości. Dlatego procedura, w której uczestniczą, powinna być dostosowana do ich potrzeb, a jednocześnie powinna odpowiadać standardom określonym m.in. w Konwencji o prawach dziecka¹ oraz wytycznych Komitetu Ministrów Rady Europy w sprawie wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dzieciom².

Zgodnie ze standardami wynikającymi z wymienionych dokumentów dzieci zaangażowane w tzw. procedury sądowe powinny być wysłuchiwane, informowane o przysługujących im uprawnieniach, traktowane sprawiedliwie, z troską, wrażliwością i szacunkiem podczas każdego postępowania lub każdej sprawy. Szczególną uwagę zwraca się przy tym na ich sytuację osobistą, dobre samopoczucie i specjalne potrzeby, przy pełnym poszanowaniu ich integralności fizycznej i psychicznej. Przestrzeganie wskazanych zasad może z jednej strony kształtować postępowanie jako bardziej przyjazne, z drugiej

¹ Konwencja o prawach dziecka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r. (Dz.U. z 1991 r., Nr 120, poz. 526).

² Wytyczne w sprawie przyjaznego dziecku wymiaru sprawiedliwości przyjęte przez Komitet Ministrów Rady Europy w dniu 17 listopada 2010 r.

zaś minimalizować ryzyko wystąpienia zjawiska wtórnej wiktylizacji. W opracowaniach naukowych wymiar sprawiedliwości często wskazywany jest bowiem jako powodujący wtórną wiktylizację wśród ofiar przestępstw, w tym szczególnie dzieci. Mimo tego w ustawodawstwie polskim na próżno szukać przepisów, które wprost przewidywałyby prawo małoletniego do ochrony przed wtórną wiktylizacją. Takie zastrzeżenie możemy natomiast znaleźć w dokumencie niewiążącym – Karcie praw dziecka ofiary/świadka przestępstwa, której pkt 11 ust. 1 i 2 stanowi, że dziecko ofiara/świadek przestępstwa ma prawo do ochrony przed wiktylizacją wynikającą z procedur z jego udziałem, a formą ochrony powinno być przesłuchanie dziecka przez przygotowane do tego osoby w przyjaznym pokoju przesłuchań³.

Również pkt 24 dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/92/UE z dnia 13 grudnia 2011 r. w sprawie niegodziwego traktowania w celach seksualnych i wykorzystywania seksualnego dzieci oraz pornografii dziecięcej zastępującej decyzję ramową Rady 2004/68/WSiSW⁴ oraz pkt 53 dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE z dnia 25 października 2012 r. ustanawiającej normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw oraz zastępującej decyzję ramową Rady 2001/220/WSiSW⁵, a także art. 30 ust. 1 i 2, art. 31 oraz art. 35 Konwencji Rady Europy o ochronie praw dzieci przed seksualnym wykorzystywaniem i niegodziwym traktowaniem w celach seksualnych z dnia 25 października 2007 r.⁶ odwołują się w sposób generalny do zapobiegania wtórnej wiktylizacji.

Należy podkreślić, że w niniejszym artykule, z uwagi na szeroki zakres badań, które zostaną przedstawione w dalszej części, jak również potrzebę

³ Karta praw dziecka ofiary/świadka przestępstwa jest zbiorem zasad dotyczących traktowania ofiary/świadka przestępstwa w procesie karnym. Dokument powstał z inicjatywy Fundacji Dajemy Dzieciom Siłę we współpracy z członkami Koalicji na Rzecz Przyjaznego Przesłuchiwanie Dzieci. Karta jest dokumentem skierowanym do profesjonalistów pracujących z dziećmi występującymi w charakterze świadka lub pokrzywdzonego. Nie jest to jednak akt wiążący. Jej celem jest wyznaczenie kierunku postępowania organów wymiaru sprawiedliwości oraz organizacji pomocowych w zakresie ochrony małoletnich uczestniczących w procedurach prawnych. Projekt został zrealizowany przy wsparciu Komisji Europejskiej – Dyrekcji Generalnej ds. Sprawiedliwości, Wolności i Bezpieczeństwa w ramach programu „Prevention of and Fight against Crime”. Kartę po raz pierwszy zaprezentowano na VI Ogólnopolskiej Konferencji „Pomoc dzieciom – ofiarom przestępstw” 26 października 2009 r. Akt został objęty patronatem Ministerstwa Sprawiedliwości.

⁴ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/92/UE z 13 grudnia 2011 r. w sprawie niegodziwego traktowania w celach seksualnych i wykorzystywania seksualnego dzieci oraz pornografii dziecięcej zastępująca decyzję ramową Rady 2004/68/WSiSW (Dz.U. UE L z 2011 r., Nr 335, s. 1 z późn. zm.).

⁵ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE z 25 października 2012 r. ustanawiająca normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw oraz zastępująca decyzję ramową Rady 2001/220/WSiSW (Dz.U. UE L z 2011 r., Nr 335, s. 1 z późn. zm.).

⁶ Konwencja Rady Europy o ochronie dzieci przed seksualnym wykorzystaniem i niegodziwym traktowaniem w celach seksualnych sporządzona w Lanzarote 25 października 2007 r. (Dz.U. 2015 r., poz. 608).

wskazania ich kontekstu oraz ograniczenia redakcyjne przedstawione zostały jedynie wybrane aspekty prowadzonych badań, dotyczące kwestii ogólnych, takich jak założenia badawcze, metodyka oraz cele badań, a także niektórych kwestii szczegółowych, tj. przedstawienie pozyskanych w trakcie badań danych dotyczących m.in. organów przyjmujących zgłoszenie, podmiotów składających zawiadomienie, zastosowanego trybu przesłuchania małoletnich pokrzywdzonych, momentu przesłuchania małoletnich pokrzywdzonych, liczby przeprowadzonych w poszczególnych sprawach przesłuchań. Dodatkowo, w celu nadania opracowaniu szerszego kontekstu, przybliżone zostały również – w nawiązaniu do przeprowadzonych badań – psychologiczne aspekty wpływu zaangażowania małoletniego pokrzywdzonego w czynności procesowe na ryzyko wystąpienia wtórnej wiktymizacji oraz wystąpienia bądź zaostrzenia objawów przeżytej traumy, jaką było doświadczenie wykorzystania seksualnego.

Informacja o założeniach i metodyce badań

Badania zostały zrealizowane w ramach projektu badawczego pt. *Wpływ formy przeprowadzenia czynności procesowych oraz przebiegu postępowania karnego na ryzyko wystąpienia wtórnej wiktymizacji u małoletnich pokrzywdzonych – badania aktowe*⁷. Celem podjętego działania naukowego była ocena ryzyka wystąpienia wtórnej wiktymizacji wśród dzieci, które uczestniczyły w charakterze pokrzywdzonych w postępowaniach karnych dotyczących wyłącznie przestępstw stypizowanych w art. 197 § 3 pkt 2 i 3, art. 200 oraz art. 200a Kodeksu karnego⁸, toczących się zarówno na etapie postępowania przygotowawczego, jak i sądowego.

Według założeń projektu badawczego uzyskane wyniki badań z jednej strony miały pozwolić na ocenę, czy w praktyce postępowania, które toczą się z udziałem małoletnich pokrzywdzonych, są dla nich przyjazne, czy mogą powodować ryzyko wystąpienia wtórnej wiktymizacji oraz czy czynności z udziałem małoletnich są przeprowadzane zgodnie z aktualnie obowiązującymi przepisami. Z drugiej zaś strony przeprowadzone badania miały na celu sformułowanie ewentualnych wniosków *de lege lata* oraz *de lege ferenda* dotyczących przepisów, które regulują czynności procesowe wpływające na sytuację małoletnich pokrzywdzonych oraz praktyki ich stosowania.

Jak udało się ustalić w ramach wstępnej analizy, dotychczas przeprowadzane były wyłącznie badania mające bądź charakter wycinkowy, bądź

⁷ Badania zostały sfinansowane przez Narodowe Centrum Nauki w ramach konkursu Miniatura 7 oraz zrealizowany w okresie od 11 lipca 2023 r. do 10 lipca 2024 r.

⁸ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U. z 2024 r., poz. 17 z późn. zm.), dalej jako k.k.

przeprowadzony na niewielkiej próbie. Przykładowo, w 2019 r. Instytut Wymiaru Sprawiedliwości przeprowadził badania dotyczące przesłuchiwania dzieci na podstawie art. 185a Kodeksu postępowania karnego⁹ w sprawach o przestępstwa z art. 207 k.k.¹⁰ W 2020 r. Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę opublikowała raport *Praktyka przesłuchiwania dzieci w Polsce*, którego wnioski zostały wyprowadzone po przeprowadzeniu 8 wywiadów z małoletnimi świadkami przestępstw oraz 31 wywiadów z profesjonalistami, którzy brali udział w przesłuchaniach małoletnich świadków przestępstw¹¹. Fundacja ta w 2011 r. opublikowała wyniki przeprowadzonych w 2010 r. w sądach i prokuraturach badań aktowych (111 spraw karnych) dotyczących praktyki przesłuchiwania dzieci pokrzywdzonych różnymi typami przestępstw¹². Nie można zapominać również o badaniach aktowych przeprowadzonych przez Joannę Mierzwińską-Lorencką na 107 sprawach dotyczących przesłuchania małoletniego pokrzywdzonego w trybie art. 185a k.p.k., których wyniki zostały opublikowane w monografii *Karnoprawna ochrona dziecka przed wykorzystaniem seksualnym*¹³ (2012). Przeprowadzona weryfikacja wskazuje ponadto, że za granicą również nie zrealizowano podobnych badań, poza badaniami Uliego Orth¹⁴, które jednak dotyczą wyłącznie osób dorosłych.

Badanie, które jest przedmiotem niniejszego artykułu, zostało natomiast przeprowadzone w sądach rejonowych oraz okręgowych znajdujących się w pięciu apelacjach sądowych: gdańskiej, białostockiej, warszawskiej, wrocławskiej i poznańskiej. Łącznie przekazanych do badania przez sądy zostało 217 spraw, przy czym 20 z nich nie spełniało kryteriów badawczych, dlatego też dogłębnej analizie zostało poddanych 197 spraw. Przy opracowywaniu poszczególnych pytań zawartych w kwestionariuszu posługiwano się każdorazowo całym materiałem aktowym. Badaniem zostały objęte wyłącznie sprawy dotyczące przestępstw stypizowanych w art. 197 § 3 pkt 2 i 3, art. 200 oraz art. 200a.

Podczas analizy materiału zgromadzonego w aktach badanych spraw skoncentrowano się przede wszystkim na analizie treści:

⁹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2025 r., poz. 46 z późn. zm.), dalej jako k.p.k.

¹⁰ M. Wielec, M. Horna-Cieślak, P. Masłowska, *Przesłuchanie małoletniego pokrzywdzonego po nowelizacji Kodeksu postępowania karnego wprowadzonej ustawą z dnia 13 czerwca 2013 r. o zmianie ustawy Kodeks karny oraz ustawy Kodeks postępowania karnego – wyniki badań aktowych*, „Prawo w Działaniu” 2019, nr 39, s. 69–97.

¹¹ K. Makaruk, J. Włodarczyk, *Praktyka przesłuchiwania dzieci w Polsce*, <https://fdds.pl/Resources/Persistent/2/2/e/1/22e15fd0fa749413bece58d3874687ac2a56a56/Raport-Praktyka-przesluchiwania-dzieci-w-Polsce.pdf> (data dostępu: 10.01.2025).

¹² O. Trocha, *Praktyka przesłuchiwania dzieci w Polsce. Raport z badań aktowych*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria – badania – praktyka” 2011, nr 2(35).

¹³ J. Mierzwińska-Lorencka, *Karnoprawna ochrona dziecka przed wykorzystaniem seksualnym*, Warszawa 2012.

¹⁴ U. Orth, *Secondary victimization of crime victims by criminal proceedings*, „Social Justice Research” 2002, vol. 15, nr 4.

- zawiadomień o popełnieniu przestępstwa, ze szczególnym uwzględnieniem okoliczności w jakich doszło do zgłoszenia sprawy,
- postanowień o przedstawieniu zarzutów,
- zeznań małoletnich pokrzywdzonych (zarówno nagrań, jak i protokołów),
- zeznań świadków i wyjaśnień podejrzanych/oskarżonych,
- opinii biegłych, m.in. psychiatrycznych, psychologicznych i seksuologicznych,
- treści orzeczeń kończących sprawę wraz z uzasadnieniami.

Cele, charakterystyka i zakres przeprowadzonych badań

W celu przeprowadzenia badań stworzono autorskie narzędzie w postaci kwestionariusza, zawierającego schemat, na podstawie którego w tożsamy sposób autorka przeanalizowała samodzielnie akta badanych spraw, w tym m.in. nagrania z przesłuchań małoletnich pokrzywdzonych oraz sporządzone w trakcie tej czynności protokoły.

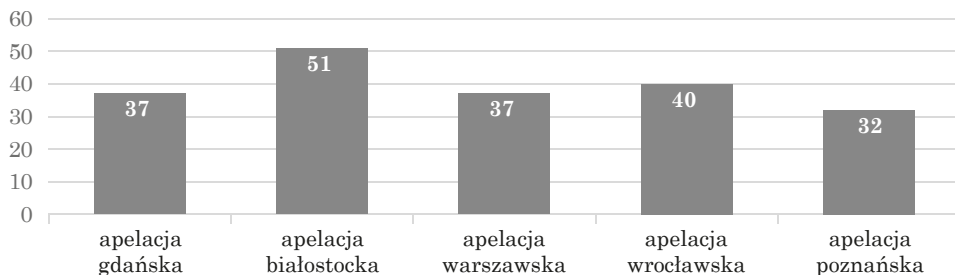
Zgodnie z założeniem badawczym kwestionariusz zawierał swoistą listę pytań kontrolnych, na które, po dokonaniu analizy akt, odpowiadała osoba realizująca działanie naukowe. Kwestionariusz miał rozbudowaną formę, a pytania dotyczyły m.in. czasu trwania postępowania z udziałem małoletnich pokrzywdzonych oraz oczekiwania na poszczególne czynności, co ściśle wiąże się z jednym z aspektów rzetelnego procesu, tj. rozpoznaniem sprawy w rozsądnym terminie, kontaktu małoletniego z pracownikami wymiaru sprawiedliwości i biegłymi, udziału kuratora procesowego¹⁵ lub pełnomocnika w postępowaniu, czynności przesłuchania (liczby przesłuchań, miejsca, warunków i przebiegu czynności), liczby podejmowanych czynności z udziałem dziecka oraz osób je przeprowadzających (w tym przesłuchania).

W badanym okresie w Polsce przeprowadzonych zostało rocznie kilka tysięcy przesłuchań małoletnich w trybie art. 185a k.p.k.¹⁶ Można jednak stwierdzić, że prowadzone badania dostarczają w miarę reprezentatywny obraz przeprowadzania czynności z udziałem małoletniego, w tym jego przesłuchania w trybie art. 185a k.p.k., które miały miejsce w badanych sądach, w sprawach prawomocnie zakończonych. Należy podkreślić, że badanie zostało

¹⁵ Ustawą z dnia 28 lipca 2023 r. o zmianie ustawy Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2023 r., poz. 1606 z późn. zm.) dokonano zmiany nazwy „kurator procesowy” na „reprezentant dziecka”.

¹⁶ Zob. dane statystyczne przedstawione w raporcie: K. Katana, P. Masłowska, *Dzieci wobec procedur prawnych*, [w:] M. Sajkowska, R. Szredzińska (red.), *Dzieci się liczą. 2022. Raport o zagrożeniach bezpieczeństwa i rozwoju dzieci w Polsce*, Warszawa 2022, s. 311.

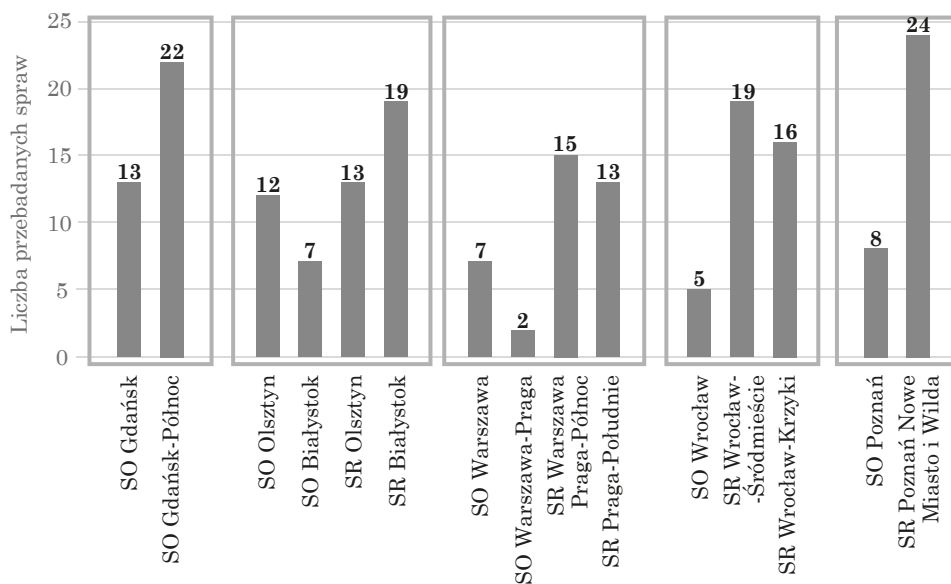
przeprowadzone w sądach rejonowych i okręgowych położonych w pięciu różnych apelacjach, zlokalizowanych w odległych od siebie rejonach Polski. Dlatego też, zachowując pewną ostrożność w generalizowaniu konkluzji, można stwierdzić, że dają one przybliżony obraz stanu rzeczy istniejącego w skali ogólnopolskiej.

Wykres 1.

Dane dotyczące liczby przebadanych spraw z podziałem na apelacje

Źródło: opracowanie własne.

Wykres 2.

Dane dotyczące liczby przebadanych spraw z podziałem na apelacje oraz sądy w ramach badanych apelacji

Źródło: opracowanie własne.

Zgłoszenie wykorzystania seksualnego dziecka w kontekście konsekwencji ujawnienia przestępstwa oraz ryzyka wystąpienia wtórnej wiktymizacji

Mimo że w badaniach dotyczących konsekwencji wykorzystania seksualnego u dzieci wskazuje się na duże zróżnicowanie reakcji na doświadczenie wykorzystania, nie udało się dotychczas ustalić jednoznacznej odpowiedzi na pytanie, co stanowi jego przyczynę¹⁷. Część badaczy wskazuje, że wpływ na rozwój i funkcjonowanie dziecka wykorzystanego seksualnie mogą mieć czynniki ryzyka współdziałające z doświadczeniem wykorzystania seksualnego. W opracowaniach można znaleźć odwołania do wielu różnych rodzajów czynników¹⁸, wśród których wskazuje się również na czynniki związane z ujawnieniem wykorzystania seksualnego.

Co do zasady ujawnienie wykorzystania seksualnego, którego naturalnym następstwem wydaje się być podjęcie interwencji, pełni funkcję ochronną, bowiem jego istotą jest poprawienie sytuacji ofiary. Maria Beisert, powołując się na badania Jeffrey'a Haugaarda i N. Dickona Reppucciego¹⁹, wskazuje, że źródłem traumy dla dziecka może być nie tylko sama aktywność dziecka z dorosłym, ale również sposób jej wyjścia na jaw. Ujawnienie może pogłębiać traumę dziecka, co przede wszystkim wiąże się z emocjami przeżywanymi przez ofiarę, członków jej rodziny oraz ich zachowaniem. Jedną z najbardziej istotnych kwestii wydaje się być to, czy rodzina i otoczenie dało wiarę słowom dziecka²⁰, czy zostało udzielone mu wsparcie emocjonalne, jaki był rodzaj i zakres działań podjętych w celu ochrony dziecka przed sprawcą, jak również to, czy w proces pomagania dziecku zostali włączeni specjaliści.

Dlatego też niezwykle istotna z punktu widzenia funkcjonowania i dobrostanu dziecka jest przede wszystkim wspierająca postawa rodziców²¹. Jak piszą Joanna Zmarzlik i Beata Pawlak-Jordan, „rodzice dzieci wykorzystywanych seksualnie zmagają się z własnymi bolesnymi przeżyciami, odczuwają

¹⁷ M. Czub, *Zrozumieć dziecko wykorzystywane seksualnie*, Sopot 2015, s. 57.

¹⁸ Zob. np. ibidem, s. 60; J.W. Pearce, T.D. Peezzot-Pearce, *Psychotherapy of abused and neglected children*, New York 1997; M. Beisert, *Kazirodztwo. Rodzice w roli sprawców*, Warszawa 2004, s. 53–60.

¹⁹ M. Beisert, op. cit., s. 54, za: J. Haugaard, N. Reppucci, *The sexual abuse of children: a comprehensive guide to current knowledge and intervention strategies*, San Francisco–London 1988.

²⁰ I. Herszkowitz, O. Lanes, M.E. Lamb, *Analiza ujawnień wykorzystywania seksualnego przez dzieci na podstawie rozmów z domniemanymi ofiarami i ich rodzicami*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria – badania – praktyka” 2009, nr 4 (29), s. 58. Autorzy ci wskazują, że w badaniu Lawson i Chaffin, które obejmowało grupę 28 dzieci cierpiących na chorobę przenoszoną drogą płciową, ale nieujawniających wykorzystywania, wykazano, że w przypadku dzieci, których rodzice byli skłonni uwierzyć w możliwość wykorzystywania seksualnego, większość (63%) ujawniła fakt wykorzystywania. Jeśli rodzice nie chcieli wziąć takiej możliwości pod uwagę, tylko niewielki odsetek dzieci (17%) decydował się na ujawnienie,

²¹ Por. M. Czub, op. cit., s. 69.

wstyd, mają poczucie winy, przeżywają złość na siebie, dziecko i sprawcę. Mogą dziecko odrzucać lub nadmiernie chronić, mogą je obwiniać i chcieć karać. Nierzadko stosują mechanizm obronny, polegający na zaprzeczaniu lub minimalizowaniu doznanej przez dziecko krzywdy”²². Z kolei Irit Hershkowitz, Omer Lanes, Michael E. Lamb, powołując się na liczne badania naukowe, podkreślają, że „wsparcie rodzicielskie – a w szczególności wsparcie ze strony matki – to swoisty bufor chroniący dziecko przed negatywnymi konsekwencjami krzywdy i wspomagający powrót do równowagi emocjonalnej i psychicznej”²³.

Co ważne, w literaturze wskazuje się również na niezwykle istotną rolę profesjonalistów, czyli osób zawodowo zajmujących się wspieraniem ofiar wykorzystania oraz instytucji, w tym podmiotów szeroko pojętego wymiaru sprawiedliwości, które stanowią niejednokrotnie źródło wsparcia²⁴. Natychmiastowa pomoc i wsparcie udzielone dziecku mogą mieć fundamentalne znaczenie w łagodzeniu bezpośrednich objawów, jak i późniejszych konsekwencji w życiu dziecka.

Natomiast żeby dziecko mogło uzyskać wsparcie ze strony specjalistów, osoby, którym dzieci ujawniły wykorzystanie, powinny podjąć stosowną interwencję, a ta często nie ma miejsca, mimo że obowiązujące przepisy (art. 240 k.k.) nakładają na każdego obowiązek podejmowania interwencji prawnej w sytuacji, kiedy doszło do popełnienia²⁵ względem dziecka takich przestępstw, jak zgwałcenie kazirodzkie, zgwałcenie małoletniego poniżej lat 15, obcowanie płciowe oraz inna czynność seksualna z małoletnim poniżej lat 15. Brak podjęcia interwencji skutkować może daleko idącymi konsekwencjami – z jednej strony dla dobrostanu dziecka, w tym wystąpienia wtórnej wiktyimizacji, z drugiej również samego postępowania. Nie można bowiem zapominać, że przestępstwa seksualne w zdecydowanej większości ze swej natury są przestępstwami popełnianymi bez udziału świadków. Skutkuje to niejednokrotnie tym, że jeżeli po ujawnieniu przez dziecko wykorzystania nie zostanie podjęta interwencja prawna, to najprawdopodobniej sprawca przestępstwa nigdy nie poniesie odpowiedzialności. Przyjmując nawet, że dziecko w późniejszym czasie podejmie kolejną próbę ujawnienia tego, czego doświadczyło, to nawet przy założeniu, że osoba ta podejmie działania prawne, z uwagi na czas jaki upłynął od zdarzenia, przypisanie przestępstwa będzie utrudnione albo wręcz niemożliwe.

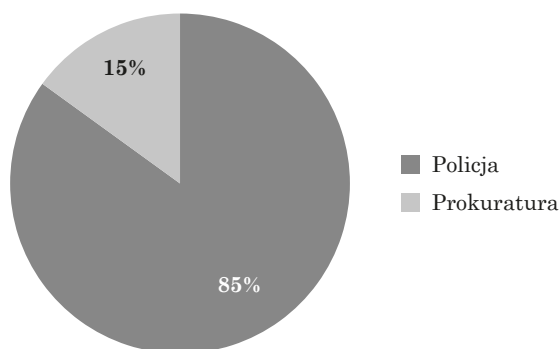
²² J. Zmarzlik, B. Pawlak-Jordan, *Pomoc psychologiczna dzieciom wykorzystywanym seksualnie*, [w:] M. Sajkowska (red.), *Dziecko wykorzystywane seksualnie. Diagnoza, interwencja, pomoc psychologiczne*, Warszawa 2010, s. 84.

²³ I. Hershkowitz, O. Lanes, M. E. Lamb, op. cit., s. 59.

²⁴ M. Beisert, *Kazirodztwo...*, s. 57, 59.

²⁵ Art. 240 k.k. penalizuje również niezawiadomienie o karalnym przygotowaniu bądź usiłowaniu czynu zabronionego.

Mając na uwadze powyższe, należy wskazać, że w przeprowadzonych badaniach w 85% spraw organem przyjmującym zawiadomienie o podejrzeniu popełnienia przestępstwa była Policja. Tylko 15% zgłoszeń kierowano bezpośrednio do prokuratury. Natomiast z treści dokumentów zgromadzonych w aktach czy też z analizy nagrań z przesłuchania pokrzywdzonych niejednokrotnie wynikało, że małoletni pokrzywdzeni kilkakrotnie, informowali różne osoby (czasami te same) o tym, czego doświadczyli. Niemniej jednak ujawnienie takie nie spotykało się z adekwatną reakcją.

Wykres 3.

Dane dotyczące organu przyjmującego zawiadomienie

Źródło: opracowanie własne.

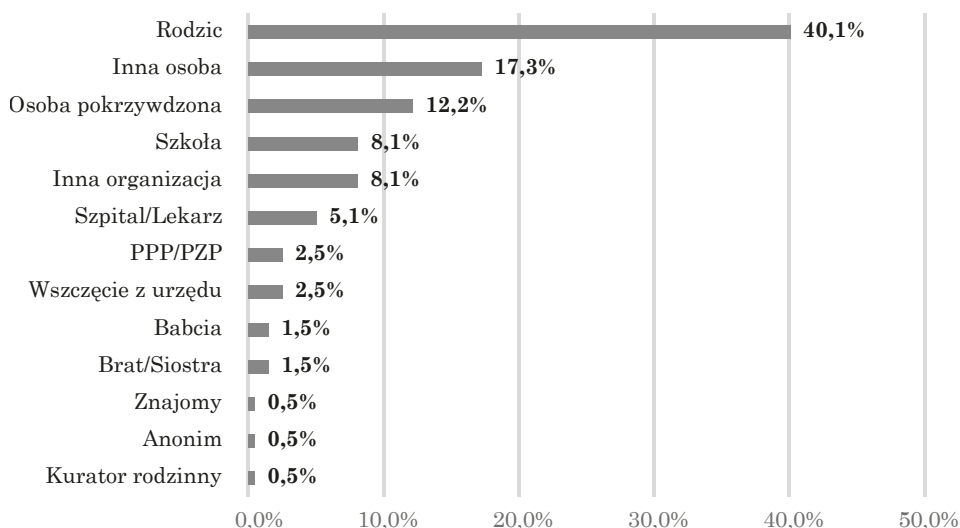
W tym kontekście nie można zapominać, że znaczenie, jakie dziecko nada doświadczeniu wykorzystania, czy dziecko będzie „obwiniać siebie i walczyć z niskim poczuciem własnej wartości, zależy w dużym stopniu od tego co zrobią dorośli”²⁶. Zasadniczy wpływ ma przede wszystkim wiara osób najbliższych dla dziecka w jego słowa oraz to, czy rodzina jest w stanie zapewnić dziecku wsparcie w adekwatny sposób – odizolować je od sprawcy i wszcząć adekwatne procedury.

Jak wynika z raportu Fundacji Dajemy Dzieciom Siłę²⁷, dzieci i nastolatki w trakcie badań będących podstawą do stworzenia *Diagnozy przemocy wobec dzieci w Polsce 2023* wskazali, że osobami, na których wsparcie mogli liczyć po ujawnieniu doświadczenia przemocy, były: matka (65%), rówieśnicy spoza rodziny (64%), ojciec (45%), rodzeństwo lub inne dziecko z rodziny (38%), inny dorosły z rodziny (26%), psycholog lub pedagog (13%) oraz nauczyciel lub nauczycielka (11%).

²⁶ M. Czub, op. cit., s. 70.

²⁷ K. Makaruk, K. Drabarek, A. Popyk, S. Wójcik, *Diagnoza przemocy wobec dzieci w Polsce. 2023*, Warszawa 2023, s. 7.

Odnosząc powyższe do badań, które są przedmiotem niniejszego artykułu, warto zatem wskazać, że w 43,1% badanych przypadków osobą zawiadamiającą organy ścigania o podejrzeniu popełnienia przestępstwa była osoba z rodziny dziecka – przede wszystkim rodzice (40,1%), a 17,1% zgłoszeń dokonywanych było przez inne osoby, np. sąsiada, mamę koleżanki osoby wykorzystywanej. Tylko w 8,1% spraw zawiadomienie zostało złożone przez szkołę oraz w 8,1% spraw przez inne organizacje, np. Centrum Praw Kobiet.

Wykres 4.

Dane dotyczące podmiotu zawiadamiającego

Źródło: opracowanie własne.

Trzeba podkreślić, że na 197 badanych spraw, aż w 48,8% sprawcą wykorzystania seksualnego była osoba bliska dla dziecka (najczęściej ojciec bądź dziadek). Natomiast w sprawach tych tylko w 21% zawiadomienia dokonywały osoby z rodziny, czyli co do zasady rodzice dziecka.

Jak wskazuje się w literaturze²⁸, bliskie relacje dziecka ze sprawcą przemocy seksualnej niejednokrotnie hamują proces ujawnienia wykorzystania przez pokrzywdzone dziecko oraz silnie zakłócają motywację do składania zeznań w prowadzonym postępowaniu. Dzieci wykorzystane seksualnie przez osobę bliską często chcą chronić rodzinę za wszelką cenę czy też brać odpowiedzialność za zachowania sprawcy i jego ewentualną zmianę, a tym

²⁸ A. Budzyńska, *Przesłuchanie małoletniego świadka w postępowaniu karnym. Poradnik dla profesjonalistów*, Warszawa 2018, s. 23.

samym zaprzeczać krzywdzeniu, którego doświadczyły ze strony bliskiej osoby. Inne znowu boją się, że ujawnione informacje skrzywdzą innych bliskich, doprowadzą do rozpadu rodziny czy do stygmatyzacji w otoczeniu.

Trzeba również pamiętać, że dzieci nie mają zazwyczaj wiedzy na temat funkcjonowania procedur prawnych, dlatego też w pewnych sytuacjach obawiają się konsekwencji prawnych dla sprawcy, a czasem – będąc zastraszone przez sprawcę – i dla siebie. W niektórych przypadkach, szczególnie wtedy, kiedy podejmowały już wcześniej próbę ujawnienia wykorzystania, nie wierzą w skuteczność działania służb pomocowych, które tylko spowodują nasilenie problemu czy bezkarność sprawcy.

Wpływ zaangażowania dziecka w czynności procesowe na ryzyko wystąpienia konsekwencji (skutków) wykorzystania seksualnego oraz wtórnej wiktylizacji

W nauce wskazuje się, że uwikłanie dziecka w postępowanie karne może z jednej strony wpływać na nasilenie symptomów występujących u dzieci wykorzystanych seksualnie²⁹, zaś z drugiej skutkować wystąpieniem zjawiska wiktylizacji wtórnej, które bezpośrednio wiąże się z przeżyciami, jakich doznaje dziecko będące w kontakcie z organami wymiaru sprawiedliwości³⁰.

Mimo że zgodnie z m.in. z treścią preambuły oraz art. 25 dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE³¹ osoby (urzędnicy) uczestniczący w postępowaniu karnym, którzy mogą mieć osobisty kontakt z ofiarami, powinni mieć możliwość dostępu do odpowiednich wstępnych i ustawicznych szkoleń i wzięcia w nich udziału, na poziomie odpowiadającym ich kontaktom z ofiarami, aby móc identyfikować ofiary oraz ich potrzeby, świadczyć pomoc z taktem i szacunkiem w sposób profesjonalny, bezstronny i niedyskryminacyjny, zdarza się, że w postępowaniu karnym nie są respektowane potrzeby dziecka i tym samym doświadcza ono wtórnej wiktylizacji, co w konsekwencji przekłada się na wystąpienie czy nasilenie objawów wykorzystania seksualnego.

Tym, co z pewnością zwiększa ryzyko wystąpienia wtórnej wiktylizacji, jest angażowanie dziecka w liczne czynności procesowe i okołoprocesowe, takie jak przyjmowanie zawiadomienia o popełnieniu przestępstwa bezpośrednio

²⁹ M. Czub, op. cit., s. 72.

³⁰ E. Bieńkowska, *Zjawisko wiktylizacji wtórnej: pojęcie, przyczyny, przeciwdziałanie (na przykładzie niektórych polskich regulacji karnych)*, „Archiwum Kryminologii” 2007–2008, t. XXIX–XXX, s. 67. Zobacz również M. Goetz, *Wtórna wiktylizacja*, <https://www.niebieskalinia.pl/pismo/wydania/dostepne-artykuly/5093-wtorna-wiktylizacja> (data dostępu: 20.07.2025).

³¹ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE z dnia 25 października 2012 r. ustanawiająca normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw oraz zastępująca decyzję ramową Rady 2001/220/WSiSW.

od dziecka, przeprowadzenie rozpytania, poddawanie badaniu ginekologiczne lub badaniu psychologicznemu, oględziny ciała czy przesłuchanie dziecka. Co do zasady już sama liczba przeprowadzanych czynności może nieść za sobą ryzyko wystąpienia wtórnej wiktylizacji, gdyż dziecko może mieć poczucie, że nikt mu nie wierzy. Z drugiej strony niezwykle istotny będzie sposób przeprowadzania wskazanych czynności, np. zachowanie osoby przeprowadzającej czynności, forma i treść zadawanych pytań, atmosfera towarzysząca czynności czy miejsce i warunki jej przeprowadzenia. W literaturze słusznie podkreśla się, że „nawet najlepsze procedury, wobec braku należytego i profesjonalnego zastosowania, nie zapobiegają wtórnej wiktylizacji pokrzywdzonych. Źródłem wiktylizacyjnych zachowań może być z jednej strony nieodpowiednia reakcja organów, z drugiej natomiast brak jakiejkolwiek reakcji”³².

W przeważającej większości przypadków czynnością, która ma miejsce w sprawach o wykorzystanie seksualne małoletniego, a niesie za sobą ryzyko wystąpienia wtórnej wiktylizacji, jest przesłuchanie. W piśmiennictwie podaje się, że „większość badań potwierdza mniejszy lub większy negatywny wpływ składania zeznań na symptomatologię dzieci wykorzystanych”³³. Aktualnie obowiązujące przepisy regulujące przebieg przesłuchania małoletniego pokrzywdzonego przestępstwami o charakterze seksualnym – art. 185a k.p.k. oraz rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 września 2024 r.³⁴ co do zasady mają chronić małoletniego pokrzywdzonego przed wtórną wiktylizacją.

Należy odnotować, że mimo iż przepis art. 185a został wprowadzony do Kodeksu postępowania karnego w 2003 r., to w przeprowadzonych badaniach zdarzały się sprawy (stanowiły one 7% łącznej liczby spraw), w których małoletni pokrzywdzony był przesłuchiwany w tzw. trybie zwykłym (zwyyczajnym), czyli poza przyjaznym pokojem przesłuchań (wykres 5, s. 231).

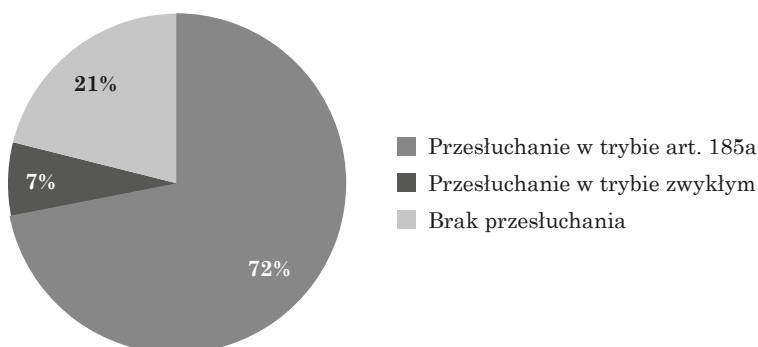
W kontekście ryzyka wtórnej wiktylizacji uwzględnienia wymaga, że przepis art. 185a § 1 k.p.k. zakłada jednorazowość przesłuchania. Przepis ten dopuszcza możliwość powtórnego przesłuchania małoletniego pokrzywdzonego, gdy wyjdą na jaw istotne okoliczności, których wyjaśnienie wymaga ponownego przesłuchania, lub w razie uwzględnienia wniosku dowodowego oskarżonego, który nie miał obrońcy w czasie pierwszego przesłuchania pokrzywdzonego³⁵. Mając na uwadze przesłanki determinujące powtórne przesłuchanie,

³² E. Bieńkowska, op. cit., s. 68.

³³ A. Czub, op. cit., s. 73.

³⁴ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 września 2024 r. w sprawie sposobu przygotowania i przeprowadzenia przesłuchań w trybie określonym w art. 185a–185c oraz art. 185e Kodeksu postępowania karnego oraz warunków, jakim powinny odpowiadać pomieszczenia przeznaczone do przeprowadzania takich przesłuchań (t.j. Dz.U. z 2024 r., poz. 1477).

³⁵ Należy podkreślić, że w wyniku nowelizacji z dnia 13 stycznia 2023 r. zmieniono treść art. 185a § 1 k.p.k. w ten sposób, że w miejsce okoliczności mogącej doprowadzić do ponownego przesłuchania, gdy „żąda tego oskarżony, który nie miał obrońcy w czasie pierwszego przesłuchania pokrzywdzonego”, wprowadzono warunek w postaci: „uwzględnienia wniosku dowodowego oskarżonego,

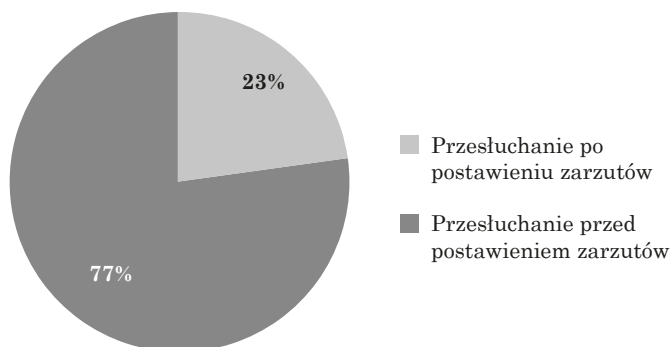
Wykres 5.

Dane dotyczące trybu pierwszego przesłuchania małoletniego

Źródło: opracowanie własne.

można przyjąć, że ryzyko powtórnego przesłuchania wzrasta w sytuacji, gdy małoletni pokrzywdzony był przesłuchiwany w fazie *in rem* postępowania, a więc nie doszło jeszcze do przedstawienia zarzutów i brak było formalnie podejrzanego, a tym samym jego obrońcy, który mógłby uczestniczyć w przesłuchaniu małoletniego.

Warto zatem wskazać, że w przeprowadzonych badaniach przesłuchanie małoletniego co do zasady (77% spraw) odbywało się jeszcze przed wydaniem postanowienia o przedstawieniu zarzutów podejrzanemu. Tylko w 23% spraw przesłuchanie miało miejsce po przedstawieniu zarzutów.

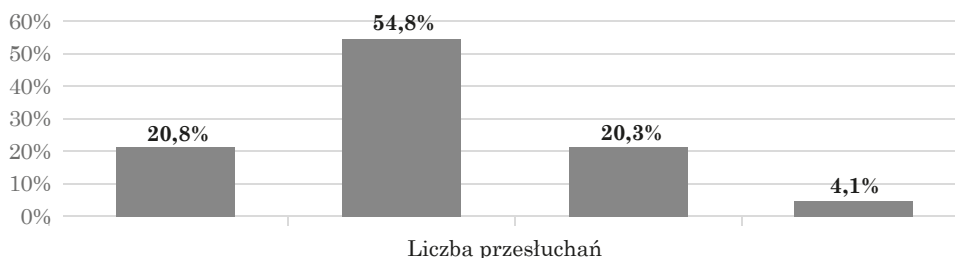
Wykres 6.

Dane dotyczące momentu przesłuchania małoletniego pokrzywdzonego

Źródło: opracowanie własne.

który nie miał obrońcy w czasie pierwszego przesłuchania pokrzywdzonego”. Zmiana ta ma charakter merytoryczny i rozstrzyga wątpliwości, jakie powstały w orzecznictwie na gruncie poprzedniego stanu prawnego co do interpretacji słowa „żąda”, gdy oskarżony nie miał obrońcy przy pierwszym przesłuchaniu. Zob. również uchwałę SN z 17 stycznia 2024 r., sygn. akt I KZP 6/23.

Z uwagi na wskazane wyniki założono, że w badanych sprawach przesłuchanie dzieci było powtarzane z uwagi na brak obrońcy podejrzanego podczas pierwszej tego rodzaju czynności. Okazało się jednak, że aż w ponad połowie badanych spraw (niespełna 55%) przesłuchanie odbyło się tylko raz. Natomiast tylko (albo aż) w 25% spraw miało miejsce kolejne przesłuchanie – dwa przesłuchania odbyły się w 20,3% spraw, zaś trzy w 4,1% spraw.

Wykres 7.

Dane dotyczące liczby przesłuchań małoletnich pokrzywdzonych³⁶

Źródło: opracowanie własne.

Zebrane dane niewątpliwie były zaskakujące, biorąc pod uwagę fakt, że aż w 77% spraw przesłuchanie miało miejsce przed przedstawieniem zarzutów, a zatem istniało, z uwagi na możliwość jaką stwarza art. 185a § 1 k.p.k., poważne ryzyko powtórnego przesłuchania dziecka.

Trzeba podkreślić, że wielokrotne przesłuchiwanie małoletnich pokrzywdzonych w różnych okresach jest czynnikiem niewątpliwie wpływającym na nasilenie symptomów wykorzystania. Dziecko po przeprowadzonym przesłuchaniu wraca do względnej równowagi³⁷, koncentruje się na innych zadaniach i stara się zapomnieć o trudnych przeżyciach, a tę względną stabilność zaburza wezwanie na kolejne przesłuchanie, podczas którego będzie musiało po raz kolejny powrócić do traumatycznych zdarzeń. Jak wskazuje Magdalena Czub³⁸, badania przeprowadzone przez Kathleen A. Kendall-Tackett, Lindę M. Williams i Davida Finkelhora wykazały, że kilkukrotne powtarzanie zeznań praktycznie uniemożliwiało odzyskanie przez dziecko równowagi.

³⁶ W niespełna 21% badanych spraw nie przeprowadzono przesłuchania małoletniego pokrzywdzonego, gdyż 35 spraw ze 197 stanowiły sprawy, gdzie nie było pokrzywdzonego (sprawy inicjowane przez tzw. łowców pedofili). W sześciu sprawach nie było przesłuchania dziecka, mimo że było ono pokrzywdzone.

³⁷ M. Czub, op. cit., s. 72.

³⁸ Ibidem, s. 73.

Warto jednak zaznaczyć, że w badanych sprawach powtórne przesłuchania nie były co prawda zasadą, jednakże wielokrotnie dzieci doświadczały różnych czynności „okołoprocesowych”. Niejednokrotnie były rozpytywane nawet kilkukrotnie przez różne osoby, np. pracowników szkoły w zakresie szczegółów dotyczących przestępstwa. Dodatkowo poddawane były czynnościom, takim jak przykładowo bezzasadne oględziny, badania ginekologiczne (w jednej ze spraw nawet cztery miesiące po zdarzeniu!) albo w sytuacji, gdy dziecko w trakcie przesłuchania mówiło tylko o dotykaniu przez sprawcę, czyli *de facto* w sytuacjach, gdy nie było podstaw do przeprowadzenia badania.

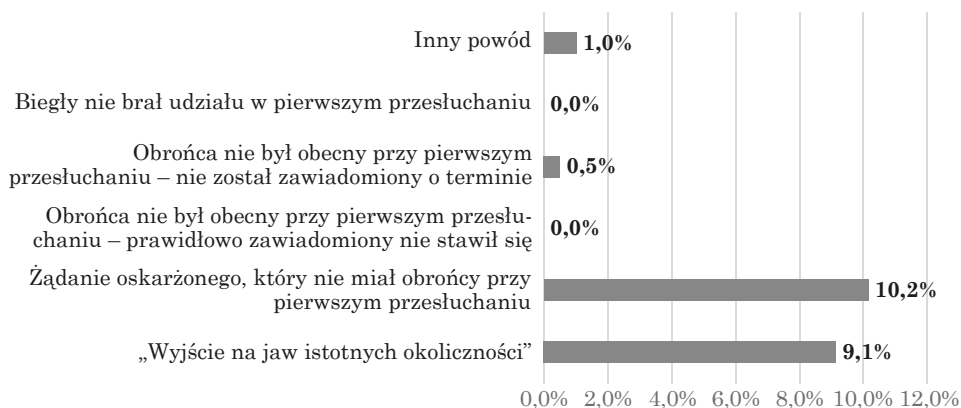
Podobnie niezrozumiałe i pozbawione podstaw było „przesłuchiwanie” małoletnich pokrzywdzonych podczas badań psychologicznych przeprowadzanych na potrzeby wydania opinii przez biegłego psychologa biorącego udział w przesłuchaniu dziecka w trybie art. 185a k.p.k. Jak wynikało z treści opinii biegłych psychologów zgromadzonych w badanych sprawach, w wielu przypadkach małoletnim pokrzywdzonym w trakcie badania były zadawane ponownie pytania dotyczące okoliczności zdarzenia, przez co badanie przypominało postać kolejnego przesłuchania, a dziecko powtórnie musiało odtwarzać zdarzenia, które były źródłem przeżytej traumy.

Natomiast w żadnej z badanych spraw nie zostało przeprowadzone badanie przez biegłego seksuologa. Można przypuszczać, że taki stan rzeczy wynika z braku odpowiednich specjalistów. Jak wskazuje M. Beisert, „liczba specjalistów seksuologów (lekarzy-seksuologów) i specjalistów psychoseksuologów (psychologów-seksuologów) oraz psychologów-seksuologów klinicznych dysponujących certyfikatem Polskiego Towarzystwa Seksuologicznego nie jest w Polsce wysoka”³⁹, stąd nikłą dostępność specjalistów w tej dziedzinie należy postrzegać jako czynnik istotnie ograniczający inicjatywę dowodową w analizowanym zakresie.

Jak wynika z przeprowadzonych badań, na ponad 150 spraw, w których w ogóle miało miejsce przesłuchanie, przyczyną powtórnego przesłuchania było: wyjście na jaw istotnych okoliczności (18) i żądanie oskarżonego, który nie miał obrońcy przy pierwszym przesłuchaniu pokrzywdzonego (20). W dwóch sprawach był to inne powody natury formalnej – brak dostępu do nagrania z pierwszego przesłuchania, zaś w jednej sprawie przyczyną powtórnego przesłuchania był brak powiadomienia ustanowionego obrońcy o przesłuchaniu (wykres 8, s. 234).

Jak wskazuje M. Czub, powołując się na badania przeprowadzone przez K.A. Kendall-Tackett, L.M. Williams i D. Finkelhora, „nasilenie symptomów wiąże się z tym, jak długi jest okres od ujawnienia do zakończenia sprawy sądowej”. Dlatego też z jednej strony istotne wydaje się przeprowadzenie przesłuchania dziecka w jak najkrótszym czasie od zdarzenia, z drugiej zaś

³⁹ M. Beisert, *Masturbacja dziecięca. Od diagnozy do interwencji*, Warszawa 2022, s. 275.

Wykres 8.

Dane dotyczące powodów powtórznego przesłuchania małoletniego pokrzywdzonego
 Źródło: opracowanie własne.

wskazuje się, że termin przeprowadzenia przesłuchania powinien być poprzedzony zebraniem możliwie jak najszerszych informacji dotyczących przestępstwa z innych źródeł⁴⁰. W innym razie zwiększa się ryzyko powtórznego przesłuchania dziecka z uwagi na ryzyko pojawienia się po przesłuchaniu istotnych okoliczności, których wyjaśnienie będzie wymagało ponownego przesłuchania.

Co jednak istotne, podobnie jak u osób dorosłych, tak i u dzieci wspomnienia słabną z upływem czasu, przy czym u dzieci proces ten jest szybszy. Wyrażane są poglądy, zgodnie z którymi z uwagi na możliwość uzyskania wartościowego materiału dowodowego przesłuchanie należy przeprowadzić jak najszybciej⁴¹, bowiem odtwarzanie jest najwierniejsze i najbardziej zgodne z mającym miejsce zdarzeniem, gdy następuje ono w okresie od 2–3 do 8 dni⁴².

Jak wskazuje Alicja Budzyńska, „w świetle psychologii rozwojowej przesłuchanie małoletniego świadka w wieku przedszkolnym powinno być realizowane w czasie stosunkowo nieodległym od przedmiotowych zdarzeń”⁴³. Z kolei Ewa Kostuj⁴⁴ we wnioskach z przeprowadzonych badań podaje, że zeznania dzieci powinny być odraczane, przy czym dla dzieci 6-letnich optymalny czas składania zeznań zdaniem przypada na dzień następny po wystąpieniu

⁴⁰ J. Mierzwińska-Lorencka, op. cit., s. 314.

⁴¹ W. Gutekunst, *Taktyka przesłuchania nieletnich*, „Problemy Kryminalistyki” 1964, nr 47, s. 28.

⁴² M. Brojek, *Uwagi i postulaty dotyczące taktyki przesłuchania w charakterze świadka osoby nieletniej*, „Prokuratura i Prawo” 1998, s. 101.

⁴³ A. Budzyńska, *Przesłuchanie małoletniego...*, s. 25.

⁴⁴ E. Kostuj, *Wpływ przerwy czasowej na zeznania dzieci w wieku od 6 do 14 lat*, „Studia Kryminologiczne, Kryminalistyczne i Penitencjarne” 1977, t. 7, s. 112.

zdarzenia, które ma być przedmiotem zeznań. Natomiast dla dzieci w wieku 8, 10 i 12 lat optymalny czas przypada na tydzień po wystąpieniu zdarzenia, które ma być przedmiotem zeznań. W przypadku dzieci 14-letnich upływ czasu nie ma już takiego znaczenia. Zdaniem badaczki niezależnie od wieku dziecka najmniej korzystne jest odbieranie zeznań zaraz po wystąpieniu zdarzenia.

Wyniki prezentowanych badań nie powinny jednak wpływać na fakt, że – wyznaczając termin przesłuchania dziecka – trzeba wziąć pod uwagę przede wszystkim jego potrzeby i możliwości⁴⁵, przede wszystkim uwzględnić wiek dziecka, jego stan emocjonalny, ewentualne dysfunkcje rozwojowe w zakresie funkcjonowania intelektualnego oraz wysoki poziom lęku. Trzeba mieć na uwadze, że osoby najmłodsza potrzebują czasu na wygaśnięcie emocji związanych ze zdarzeniem, a składanie zeznań może potęgować poczucie doznanej krzywdy, nasilać poczucie zagrożenia oraz lęku, co może przejawiać się w prezentowaniu postawy obronnej. Istotne pozostaje również to, w jakim stanie emocjonalnym w momencie planowanego przesłuchania dziecka znajdują się osoby dla niego najbliższe, bowiem niewątpliwie ich zaburzone sytuacją ujawnienia funkcjonowanie może wpływać również na funkcjonowanie i gotowość małoletniego pokrzywdzonego do przesłuchania.

Bezwzględnie należy odstąpić od przesłuchania, jeżeli u dziecka rozpoznano objawy zespołu stresu pourazowego (PTSD) lub jego nasilone cechy. Jak wskazuje A. Budzyńska, „w tym stanie funkcjonowanie poznawcze świadka jest znacząco zakłócone i uniemożliwia złożenie wartościowych zeznań. Ponadto próby odtworzenia urazowego doświadczenia na użytek postępowania karnego mogą z dużym prawdopodobieństwem nasilać objawy chorobowe, uniemożliwiając powrót do zdrowia. W wypadku rozpoznanego PTSD po zakończonym leczeniu niezbędna jest ocena lekarska stanu świadka pod względem możliwości udziału w procedurze przesłuchania”⁴⁶.

W analizowanym zakresie warto wziąć pod uwagę to, że przepisy nie określają czasu, w jakim ma się odbyć przesłuchanie dziecka. Jedynie w zdaniu pierwszym art. 185a § 2 k.p.k. ustawodawca wskazał, że „przesłuchanie przeprowadza sąd na posiedzeniu z udziałem biegłego psychologa niezwłocznie, nie później niż w terminie 14 dni od dnia wpływu wniosku”. Co istotne, ustanowiony termin ma charakter instrukcyjny oraz jest liczony od momentu wpływu wniosku prokuratora o przesłuchanie do sądu. Takie rozwiązanie

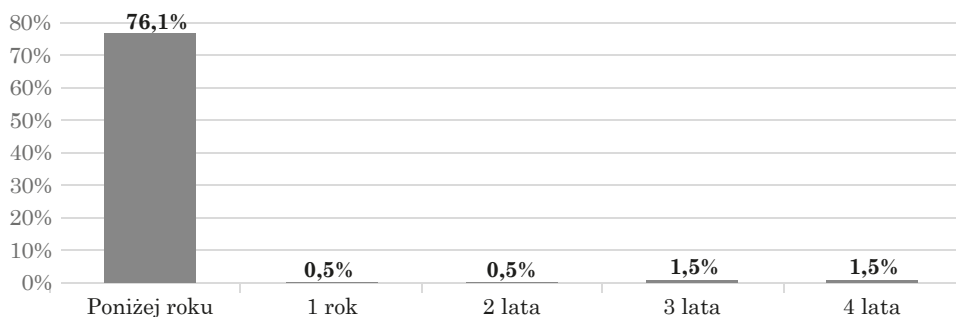
⁴⁵ Po wielu latach potrzebę tę dostrzegł również ustawodawca, wprowadzając do treści nowego rozporządzenia ministra sprawiedliwości z dnia 22 września 2024 r. w sprawie sposobu przygotowania i przeprowadzenia przesłuchań w trybie określonym w art. 185a–185c oraz art. 185e Kodeksu postępowania karnego oraz warunków, jakim powinny odpowiadać pomieszczenia przeznaczone do przeprowadzania takich przesłuchań (Dz.U. 2024 r. poz. 1477 t.j.) § 4, zgodnie z którym sąd, wyznaczając termin przesłuchania świadka, który w chwili przesłuchania nie ukończył 15 lat, uwzględni potrzeby wynikające z wieku świadka.

⁴⁶ A. Budzyńska, *Przesłuchanie małoletniego...*, s. 28.

należy uznać za racjonalne, bowiem, o czym wcześniej wspomniano, nie zawsze zasadne jest jak najszybsze przesłuchanie dziecka⁴⁷.

Z uwagi na to, że w badanych sprawach przestępstwa niejednokrotnie miały charakter ciągły bądź były ujawniane w odległym czasie od momentu zdarzenia, w dalszej części rozważań zostaną przedstawione wykresy prezentujące czas, jaki upływał od momentu złożenia zawiadomienia do momentu przeprowadzenia przesłuchania (w latach, miesiącach i w dniach).

W analizowanych przypadkach ponad 76% procent pierwszych przesłuchań miało miejsce w ciągu roku od zawiadomienia. W tylko (lub aż) 4% spraw pierwsze przesłuchanie odnotowano po 12 miesiącach lub w późniejszym okresie, licząc od czasu złożenia zawiadomienia.

Wykres 9.

Dane dotyczące czasu przeprowadzenia pierwszego przesłuchania w latach

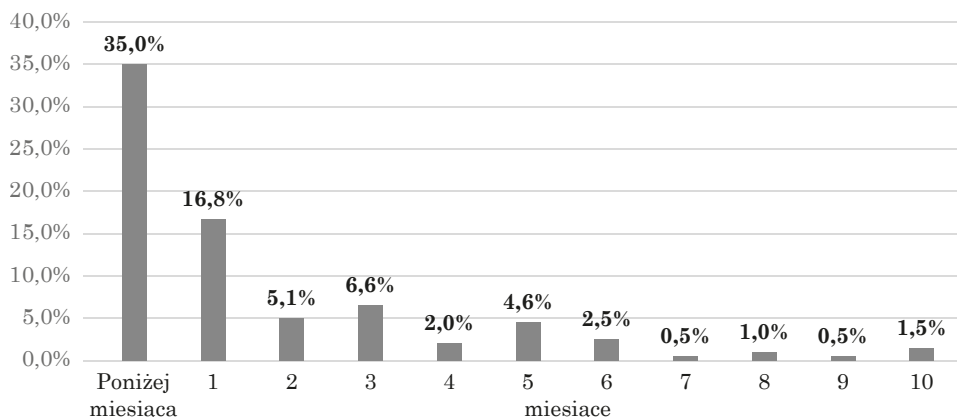
Źródło: opracowanie własne.

W ok. 12% analizowanych spraw pierwsze przesłuchanie miało miejsce po upływie przynajmniej pół roku; w 70% spraw pierwsze przesłuchanie odbyło się w ciągu pierwszych 5 miesięcy. Natomiast w 35%, czyli w połowie spraw przesłuchanie odbyło się w ciągu 30 dni (wykres 10, s. 237).

Tylko w niespełna 5% spraw przesłuchanie zostało przeprowadzone już tego samego dnia, natomiast w 20% spraw w ciągu pierwszego tygodnia. Natomiast w kolejnych 15% spraw pierwsze przesłuchanie odbyło się między 8 a 29 dniem od zawiadomienia (wykres 11, s. 237).

Wyniki ogólne zaprezentowanych danych wskazują na to, że w 50% spraw pierwsze przesłuchanie zostało przeprowadzone w ciągu pierwszych 38 dni, zaś średni czas, jaki upłynął od zawiadomienia do pierwszego przesłuchania dla wszystkich spraw, wynosił cztery miesiące.

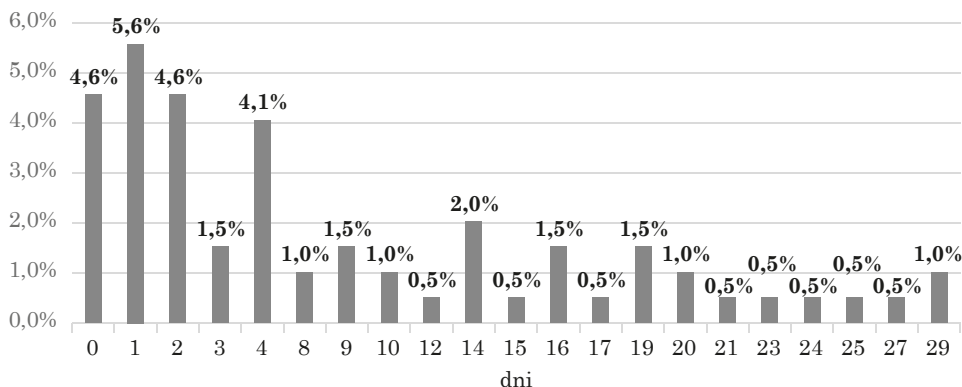
⁴⁷ Zob. w tym zakresie ciekawe badania K. Makaruk, J. Włodarczyk, *Praktyka przesłuchiwania dzieci w Polsce*, https://fdds.pl/_Resources/Persistent/2/2/e/1/22e15fbd0fa749413bece58d3874687ac2a56a56/Raport-Praktyka-przesluchiwanie-dzieci-w-Polsce.pdf (data dostępu: 10.01.2025).

Wykres 10.

Dane dotyczące czasu przeprowadzenia pierwszego przesłuchania w miesiącach

Źródło: opracowanie własne.

Wykres 11.

Dane dotyczące czasu przeprowadzenia pierwszego przesłuchania w dniach

Źródło: opracowanie własne.

Na podstawie zgromadzonych w aktach dokumentów nie było możliwości dokonania oceny, jakie przesłanki determinowały zarówno podjęcie decyzji przez prokuratora o zwróceniu się z wnioskiem o przeprowadzenie przesłuchania dziecka, jak i decyzję sądu o wyznaczeniu terminu przesłuchania, bowiem nie wynikało to ani z uzasadnień wniosków o przesłuchanie, ani z innych dokumentów.

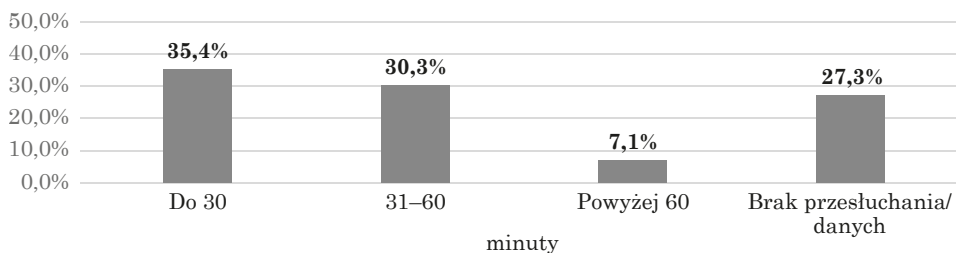
Jednakże analiza nagrań z przesłuchań czy też opinii biegłych psychologów biorących udział w czynności przesłuchania pozwala przyjąć, że co do zasady w badanych sprawach kwestie związane ze stanem psychicznym małoletniego pokrzywdzonego nie były przedmiotem pogłębionej, zindywidualizowanej

oceny, lecz opierały się na schematycznym podejściu do realizacji czynności z jego udziałem. O braku głębszej świadomości czy refleksji świadczą chociażby te sprawy, w których dziecko było przesłuchiwane mimo stwierdzonego przez psychiatrę (potwierdzonego w treści zaświadczenia) PTSD czy pobytu w szpitalu psychiatrycznym, jak również sprawy, gdzie mimo trudności występujących po stronie dziecka w tracie składanych zeznań, takich jak: histeria, płacz, spuszczone głowa czy brak kontaktu z przesłuchującym, w których przesłuchania były kontynuowane nawet bez zarządzenia przerwy.

Kolejnym aspektem, który został poddany analizie, a odnosił się do czasu realizacji przesłuchania, był czas trwania czynności. W literaturze podaje się, że czas przebiegu przesłuchania ma znaczenie zarówno dla toku czynności przesłuchania, jak i dla procesów poznawczych małoletniego⁴⁸. Dodatkowo należy pamiętać o tym, że przesłuchanie jest czynnością, która z zasady powoduje stres u świadka, co może przekładać się również na możliwości zachowania koncentracji, szczególnie w sytuacji, gdy relacjonuje się zdarzenia trudne i obciążające. Dlatego też wskazuje się, że u młodszych dzieci zdolność koncentracji trwa ok. 20–30 min. Natomiast dzieci szkolne co do zasady utrzymują koncentrację w rytmie odbywających się lekcji, czyli 45-minutowym⁴⁹.

W badanych sprawach czas trwania pierwszego przesłuchania w 35,4% spraw wynosił do 30 min., w 30,3% spraw wynosił między 31 a 60 min., zaś tylko w 7,1% spraw wynosił powyżej 60 min. Średni czas przesłuchań wyniósł 42 min. Najkrótsze przeprowadzone przesłuchanie trwało 10 min., zaś najdłuższe – 95 min.

Co interesujące, to drugie i trzecie przesłuchania, które co do zasady mają charakter uzupełniający, średnio trwały dłużej od pierwszego. Ze zgromadzonych danych wynika, że w badanych sprawach średnia długość drugiego przesłuchania wyniosła 66 min., a trzeciego – 43 min.

Wykres 12.

Dane dotyczące czasu przeprowadzenia pierwszego przesłuchania w minutach

Źródło: opracowanie własne.

⁴⁸ A. Budzyńska, *Jak przesłuchiwać dziecko. Poradnik dla profesjonalistów uczestniczących w przesłuchaniu dziecka*, Warszawa 2007, s. 16–17.

⁴⁹ O. Trocha, M. Horna-Cieślak, P. Masłowska, *Metodyka reprezentacji małoletniego pokrzywdzonego w sprawach przestępstw seksualnych*, Warszawa 2024, s. 222.

Podsumowanie

Jakkolwiek przedstawione w niniejszym artykule dane stanowią jedynie niewielki wycinek materiału, jaki został zgromadzony w trakcie przeprowadzonych badań, to już na ich podstawie można dostrzec, że analiza wpływu formy dokonywania czynności procesowych i przebiegu postępowania karnego na ryzyko wtórnej wiktyimizacji wśród małoletnich pokrzywdzonych stanowi złożony, a zarazem jedynie po części prawny problem badawczy.

Działania w granicach prawa stanowionego z myślą o jak najbardziej efektywnej ochronie małoletnich stanowią niewątpliwie istotny fundament i punkt odniesienia dla czynności realizowanych z udziałem dzieci pokrzywdzonych przestępstwem. Przedstawione dane pokazują jednak, jak istotne dla ryzyka wystąpienia wtórnej wiktyimizacji wystąpienia bądź zaostrzenia objawów traumy mają zachowania osób, które są wokół dziecka i winny podejmować działania na rzecz jego ochrony, dbając o to, by przebieg procedury karnej był dopasowany do indywidualnych potrzeb dziecka. Efektywne wykorzystanie instytucji wprowadzonych do porządku prawnego z myślą o ochronie małoletnich wymaga bowiem dbałości o właściwą sekwencję czynności procesowych, rozważne rozplanowanie i realizację tych w czynności w czasie, a nade wszystko aktywności i należyście ukształtowanych kompetencji osób systemowo zaangażowanych w analizowany obszar postępowania karnego.

Wykaz literatury

- Beisert M., *Kazirodztwo. Rodzice w roli sprawców*, Wyd. Nauk. Scholar, Warszawa 2004.
- Beisert M., *Masturbacja dziecięca. Od diagnozy do interwencji*, Wyd. Nauk. PWN, Warszawa 2022.
- Bieńkowska E., *Zjawisko wiktyimizacji wtórnej: pojęcie, przyczyny, przeciwdziałanie (na przykładzie niektórych polskich regulacji karnych)*, „Archiwum Kryminologii” 2007–2008, t. XXIX–XXX.
- Brojek M., *Uwagi i postulaty dotyczące taktyki przesłuchania w charakterze świadka osoby nieletniej*, „Prokuratura i Prawo” 1998.
- Budzyńska A., *Jak przesłuchiwać dziecko. Poradnik dla profesjonalistów uczestniczących w przesłuchaniu dziecka*, Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę, Warszawa 2007.
- Budzyńska A., *Przesłuchanie małoletniego świadka w postępowaniu karnym. Poradnik dla profesjonalistów*, Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę, Warszawa 2018.
- Czub M., *Zrozumieć dziecko wykorzystywane seksualnie*, Gdańskie Wyd. Psychologiczne, Sopot 2015.
- Goetz M., *Wtórna wiktyimizacja*, <https://www.niebieskalinia.pl/pismo/wydania/dostepne-artykuly/5093-wtorna-wiktyimizacja>.
- Gutekunst W., *Taktyka przesłuchania nieletnich*, „Problemy Kryminalistyczne” 1964, nr 47.
- Haugaard J., Reppucci N., *The sexual abuse of children: a comprehensive guide to current knowledge and intervention strategies*, Jossey-Bass, San Francisco–London 1988.

- Hershkowitz I., Lanes O., Lamb M.E., *Analiza ujawnień wykorzystywania seksualnego przez dzieci na podstawie rozmów z domniemanymi ofiarami i ich rodzicami*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria – badania – praktyka” 2009, nr 4(29).
- Katana K., Masłowska P., *Dzieci wobec procedur prawnych*, [w:] M. Sajkowska, R. Szredzińska (red.), *Dzieci się liczą. 2022. Raport o zagrożeniach bezpieczeństwa i rozwoju dzieci w Polsce*, Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę, Warszawa 2022.
- Kostuj E., *Wpływ przerwy czasowej na zeznania dzieci w wieku od 6 do 14 lat*, „Studia Kryminologiczne, Kryminalistyczne i Penitencjarne” 1977, t. 7.
- Makaruk K., Drabarek K., Popyk A., Wójcik S., *Diagnoza przemocy wobec dzieci w Polsce 2023*, Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę, Warszawa 2023.
- Makaruk K., Włodarczyk J., *Praktyka przesłuchiwanie dzieci w Polsce*, https://fdds.pl/_Resources/Persistent/2/2/e/1/22e15fbd0fa749413bece58d3874687ac2a56a56/Raport-Praktyka-przesluchiwanie-dzieci-w-Polsce.pdf.
- Mierzwińska-Lorencka J., *Karnoprawna ochrona dziecka przed wykorzystaniem seksualnym*, Wolters Kluwer, Warszawa 2012.
- Orth U., *Secondary victimization of crime victims by criminal proceedings*, „Social Justice Research” 2002, vol. 15, nr 4.
- Pearce J.W., Peezzot-Pearce T.D., *Psychotherapy of abused and neglected children*, Guilford, New York 1997.
- Trocha O., *Praktyka przesłuchiwanie dzieci w Polsce. Raport z badań aktowych*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria – badania – praktyka” 2011, nr 2(35).
- Trocha O., Horna-Cieślak M., Masłowska P., *Metodyka reprezentacji małoletniego pokrzywdzonego w sprawach przestępstw seksualnych*, Wolters Kluwer, Warszawa 2024.
- Wielec M., Horna-Cieślak M., Masłowska P., *Przesłuchanie małoletniego pokrzywdzonego po nowelizacji Kodeksu postępowania karnego wprowadzonej ustawą z dnia 13 czerwca 2013 r. o zmianie ustawy Kodeks karny oraz ustawy Kodeks postępowania karnego – wyniki badań aktowych*, „Prawo w Działaniu” 2019, nr 39.
- Zmarzlik J., Pawlak–Jordan B., *Pomoc psychologiczna dzieciom wykorzystywanym seksualnie*, [w:] M. Sajkowska (red.), *Dziecko wykorzystywane seksualnie. Diagnoza, interwencja, pomoc psychologiczne*, Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę, Warszawa 2010.

Summary

The impact of the form of performing procedural activities and the course of criminal proceedings on the risk of secondary victimisation among minor victims – selected results of case file research

Keywords: criminal law, case file research, minor victim, interview of minor victim, secondary victimisation, sexual abuse.

The article presents selected aspects of the research carried out within the research project entitled *Influence of the form of conducting procedural actions and the course of criminal proceedings on the risk of secondary victimisation of minor victims – file research*. The study was conducted in district and circuit courts located in five court appeals – Gdańsk, Białystok,

Warsaw, Wrocław and Poznań. A total of 197 legally completed cases concerning crimes penalised under Article 197 § 3 points 2 and 3, Article 200 and Article 200a of the Penal Code were analysed. On the one hand, the purpose of the article is to present selected data collected during the conduct of the research concerning, among other things, the authorities receiving the notification, the subjects filing the notification, the mode of interrogation of underage victims used, the timing of the interrogation of underage victims, or the number of interrogations conducted in individual cases. On the one hand, and on the other, to indicate and discuss, in the context of the psychological research conducted, aspects of the impact of the minor victim's involvement in the procedural activities on the risk of secondary victimisation and the occurrence or exacerbation of symptoms of the trauma experienced, which was the experience of sexual abuse. The data presented in the article show how important the behaviour of those who are around the child is, and should take steps to protect him, ensuring that the course of the criminal procedure is tailored to the individual needs of the child, has an impact on the risk of secondary victimisation and the occurrence or exacerbation of symptoms of trauma. Effective use of institutions introduced into the legal order to protect minors requires care for the proper sequence of procedural actions, prudent planning and execution of these actions in time, and above all, involvement and properly formed competences of persons systematically involved in the analysed area of criminal proceedings.